

บทที่ 2

หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

2.1 วิวัฒนาการของหลักสูตร

การศึกษาของประเทศไทยได้รับการปรับปรุงแก้ไขมาหลายยุคหลายสมัย เพื่อให้เป็นสากลและเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของคนไทยให้เจริญก้าวหน้าสามารถทัดเทียมนานาชาติได้ แม้ว่าปัจจุบันการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์จะได้รับการยอมรับและพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของมนุษย์ให้เจริญได้มาก แต่การศึกษาในด้านศาสนา กลับไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ทั้งๆ การพัฒนานั้นควรที่จะพัฒนาด้านร่างกายไปพร้อมกับจิตใจ นั่นคือการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์นั่นเอง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อยู่กับคนไทยมาช้านาน คนไทยประมาณ 95 % นับถือพระพุทธศาสนา จนกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย แต่ก็มีอีกหลายเปอร์เซ็นต์ที่นับถือตามประเพณี แต่ไม่ได้เข้าใจหรือสนใจพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การปลูกฝังหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียนจึงเป็นสิ่งที่พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมได้ การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาจึงถูกบรรจุอยู่ในระบบการศึกษามานานพอสมควร แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะมีบทบาทต่อสังคมไทย และคนไทยคุ้นเคยกับพระพุทธศาสนา แต่การสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนกับไม่ได้มีจุดเด่นและความสำคัญเท่าที่ควร

ในอดีตที่ผ่านมา การศึกษาของคนไทยอาศัยอยู่ในวัด การเรียนการสอนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมก็เป็นไปโดยอัตโนมัติ แต่ในปัจจุบันรัฐเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับการศึกษา วัดจึงมีบทบาทด้านการศึกษาด้อยลงไป ถึงแม้ว่าโรงเรียนจะอยู่ติดวัด พระภิกษุสงฆ์ก็ไม่ได้มีบทบาทต่อการศึกษาของเด็กและเยาวชนแต่อย่างใด เมื่อรัฐเป็นผู้จัดสรรด้านการศึกษา หลักสูตรของวิชาการต่างๆ จึงกำเนิดขึ้นเป็นระบบแบบแผน มีการกำหนดหลักสูตร เป้าหมาย และการประเมินผล เป็นต้นอย่างชัดเจน และในการจัดระบบการศึกษาของรัฐนั้น ทำให้คำสอนทางพระพุทธศาสนาถูกบรรจุให้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาการเรียนรู้ แม้อดีตไม่ได้เรียกชื่อวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่เนื้อหาที่เรียนก็เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และพัฒนามาจนถึงการเรียกชื่อราย “วิชาพระพุทธศาสนา” เช่นในปัจจุบัน

ตามหลักฐานทางข้อมูลพบว่า การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์มาตามลำดับ ซึ่งในบพนี้ผู้วิจัยจะชี้จำเพาะวิวัฒนาการของการพัฒนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง(รัชกาลที่ 5)จนถึงปัจจุบัน เพราะการศึกษาของไทยเริ่มมีเค้าโครงของการพัฒนาสู่ความเป็นสากลในยุคสมัยตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยหลังรัชกาลที่ 5 นั้น วัดยังคงเป็นสถานศึกษาที่สำคัญ พระสงฆ์จึงเป็นผู้มีบทบาทต่อการศึกษาอย่างแยกไม่ออก เพราะวัดคือสถานศึกษาของเด็กเยาวชน หน้าที่สำคัญของพระสงฆ์คือการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน เด็กและเยาวชนของชาติ

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ราวปี พ.ศ. 2414 พระองค์ได้มีพระราชโองการให้จัดตั้งโรงเรียนในพระบรมมหาราชวังขึ้น ได้จัดตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เพื่อให้พระราชวงศ์และข้าราชการส่งบุตรหลานของตนเข้าฝึกหัดเพื่อรับราชการ ตั้งโรงเรียนหลวงเพื่อราษฎรแห่งแรกคือ โรงเรียนวัดมหรณพาราม ใน พ.ศ. 2427 นับแต่นั้นเป็นต้นมา ได้จัดการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวางและบทบาทการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมก็ยังคงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญเช่นเดิม และการจัดตั้งโรงเรียนครั้งนี้เป็นมูลเหตุให้มีการจัดตั้งโรงเรียนในวัดอีกหลายแห่ง ทั้งที่อยู่ในหัวเมืองและในเมืองหลวง จึงสังเกตได้ว่าชื่อโรงเรียนต่างๆ มักจะมีคำว่า "โรงเรียนวัด" ปรากฏเสมอ แต่การจัดตั้งโรงเรียนหลายๆ ใช่ว่าจะเกิดผลดี กลับมีผลเสียอย่างน้อย 2 ประการคือ เรื่องทุนและจำนวนครูผู้สอนที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ แต่ปัญหานี้ก็สามารถแก้หน้าไปก่อนได้ ด้วยการให้พระภิกษุผู้ทรงความรู้เป็นผู้สอน ซึ่งความยุ่งยากอันเนื่องมาจากขาดแคลนครูที่เหมาะสมในสมัยนั้นมีมาก แต่ยังโชคดีที่มีบรรดาพระภิกษุสงฆ์เป็นครูสอนในโรงเรียนมากมาย¹

ในปี พ.ศ. 2435 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัด โดยมีเจ้าอาวาสในวัดทั้งในเมืองและหัวเมืองเป็นผู้ดำเนินการ และในสมัยรัชกาลที่ 5 ราว พ.ศ. 2441 พระองค์ได้เปลี่ยนแปลงการศึกษา โดยใช้ชื่อว่าโครงการศึกษา ร.ศ. 117 นับว่าเป็นกฎหมายทางการศึกษาระดับแรกของไทย บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์เองก็ยังได้รับการยอมรับในการเป็นครูสอนในโรงเรียนต่างๆ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการศึกษาได้รับความสนใจและให้ความสำคัญตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของการปฏิรูปการศึกษา และโรงเรียนในวัดก็มีจำนวนมากขึ้น

¹ ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. (กรุงเทพฯ : สหายบลิ๊กและการพิมพ์, 2529), หน้า 4-7.

จนถึงราว พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา รัฐได้เป็นผู้เริ่มจัดสรรการศึกษามากขึ้น และมีจำนวนโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นนอกบริเวณวัดมากขึ้น จนเป็นเหตุให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ถูกลดบทบาทลงเรื่อยๆ แต่เมื่อพิจารณาอย่างชัดเจนจะพบว่า วิชาพระพุทธศาสนายังไม่ได้มีการสอนอย่างชัดเจนเป็นรายวิชา ซึ่งคงจัดสอนแบบทั่วไปสอดแทรกอยู่ในคำสอนต่างๆ เพราะผู้สอนส่วนมากก็เป็นพระภิกษุสามเณร หรือผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน

จะเห็นได้ว่าในยุคเริ่มแรกของการปฏิรูปการศึกษานั้น พระพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์และวัดเป็นตัวแทนมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาไทยนั้นคือฐานะเป็นผู้จัดการ เป็นครู และเป็นผู้นำทางคุณธรรมจริยธรรม ตามหลักฐานข้อมูลพบว่า วิชาพระพุทธศาสนานั้น กระทรวงธรรมการได้กำหนดให้มีการสอนศีลธรรมโดยใช้ชื่อว่า "วิชาจรรยา" เป็นครั้งแรกในหลักสูตรทุกชั้น เมื่อ พ.ศ. 2445 โดยให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก เพื่อกล่อมเกลานิธิยใจคอของกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น และได้ถือเป็นนโยบายให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับวิชานี้มาตลอด จนถึง พ.ศ. 2475² วิชาจรรยาก็ได้รับการเปลี่ยนชื่อในสมัยต่อมาว่า "วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม" จุดมุ่งหมายของวิชานี้ก็ยังคงเน้นเกี่ยวกับการศึกษาศีลธรรมของเด็กและเยาวชน เนื้อหาส่วนมากก็ยังเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การจัดระบบการศึกษาไทยได้เปลี่ยนแปลงตามกาลสมัยเพราะอิทธิพลทางการเมืองการปกครอง จึงต้องอนุวัตไปตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่สิ่งที่ถูกลดบทบาทคือพระสงฆ์และวัด

ในแผนการศึกษาปี พ.ศ. 2493 กระทรวงธรรมการได้กำหนดให้โรงเรียนต่างๆ ใช้หนังสือเป็นหลักสูตรจริยศึกษา และหลักสูตรดังกล่าวนั้นก็มียุทธศาสตร์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ได้มีเพียงการสอนเพียงอย่างเดียว ในหลักสูตรยังจัดให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย ในหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ พระพุทธศาสนา ธรรมจรรยา และคิณีปฏิบัติ มีการนำเนื้อหาของพระพุทธศาสนามาสอนในบทเรียนต่างๆ

ในการประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 และมัธยมศึกษาตอนปลาย 2524 วิชาศีลธรรมถูกบูรณาการอยู่ในวิชาบังคับเลือกและวิชาเลือกเสรี โดยสังกัดอยู่ในหมวดวิชาสังคมศึกษา และใน

² คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, การจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2545), หน้า 7.

ระยะต่อมาก็ได้รับการปรับปรุงและเพิ่มเนื้อหาหลักสูตรในปี พ.ศ. 2533 เรียกว่า ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 และประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2534

ในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อันเป็นกฎหมายลูกของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นที่คาดหวังของการศึกษาไทยว่า จะต้องได้รับการปฏิรูปการศึกษาอย่างชัดเจน ซึ่งความในมาตรา 80 ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม คือให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ” พระราชบัญญัติฉบับนี้ทำให้การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเปลี่ยนรูปแบบไป นับเป็นโฉมหน้าใหม่ของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เพราะมีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำ รูปแบบการเรียนการสอน เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้มีหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2544 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จัดอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งคณะรัฐบาลก็ได้ให้ความสำคัญในการจัดทำหลักสูตรได้แต่งตั้งคณะกรรมการ และคณะอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติงานจำนวนหลายคณะ จนเกิดเป็นหลักสูตรการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2544

หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2544 นี้ เป็นที่คาดหวังว่า จะต้องเป็นหลักสูตรที่ดีและมีผลต่อผู้เรียนไม่มากนักน้อย โดยคณะรัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อร่างหลักสูตรสาระการเรียนรู้ และได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้จัดทำรูปแบบหลักสูตร จึงนับว่าน่าจะเป็นหลักสูตรที่ดีที่สุดเท่าที่มีมา ซึ่งในส่วนการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กรมวิชาการได้มีหนังสือชี้แจงเรื่องการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น ให้สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธ ได้เรียนรู้ประมาณ 2 ชั่วโมง หรือ 2 คาบต่อสัปดาห์ (คาบละ 50 นาที) หรือตามความเหมาะสม เพื่อเน้นความเป็นคนดี นั่นก็หมายความว่า นักเรียนทุกชั้นจะได้เรียนวิชาพระพุทธศาสนา สัปดาห์ละ 2 ครั้ง หรือ 2 ชั่วโมง ทั้งประถมและมัธยม แต่นี่ก็เป็นเพียงคำชี้แจงแนะนำจากกรมวิชาการ ไม่ใช้มาตรการบังคับให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนตามนั้น จะทำตามก็ได้ไม่ทำตามก็ได้ แล้วแต่นโยบายของแต่ละโรงเรียนจะกำหนด

2.2 การจัดสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

การปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. 2542 เป็นการพลิกโฉมหน้าการศึกษาของไทย โดยการจัดการศึกษานั้นได้วางระบบการศึกษาใหม่ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษา โดยแบ่งกลุ่มสาระการเรียนรู้ออกเป็น 8 กลุ่มสาระสำคัญ คือ

- 2.1 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
- 2.2 กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์
- 2.3 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์
- 2.4 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 2.5 กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษา และพลศึกษา
- 2.6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
- 2.7 กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 2.8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

วิชาพระพุทธศาสนาถูกจัดอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยแบ่งสาระการเรียนรู้ไว้ 5 สาระคือ โดยพระพุทธศาสนาจัดอยู่ใน สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม และในบทนี้ผู้วิจัยจักกล่าวเฉพาะโครงสร้าง และเนื้อหาของหลักสูตรของการจัดหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2544

2.2.1 การจัดหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2544

เมื่อพิจารณาโดยองค์รวมในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี จะพบว่าในส่วนของสาระและมาตรฐานการเรียนรู้นั้น แต่ละสถานศึกษามีแนวปฏิบัติได้อย่างเป็นอิสระด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ เพราะไม่ได้พูดถึงสาระการเรียนรู้อย่างละเอียด เป็นเหตุให้เกิดช่องโหว่ในแนวทางแห่งการปฏิบัติ เพราะในแต่ละสถาบันการศึกษาต่างก็มีอิสระภาพในการกำหนดโครงสร้างการเรียนรู้ อันเป็นเหตุให้เกิดความหลากหลายในการปฏิบัติ และในส่วนของสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรขั้นพื้นฐานนั้น ชาวพุทธทั้งหลายได้มีความเป็นห่วง กลัวว่าหากปล่อยให้แต่ละสถานศึกษาจัดหลักสูตรการศึกษาตนเอง จะก่อให้เกิดความแตกแยกไม่เป็นเอกภาพจะมีผลต่อความสามัคคีของชาติ ซึ่งในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 7 ว่า ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจน

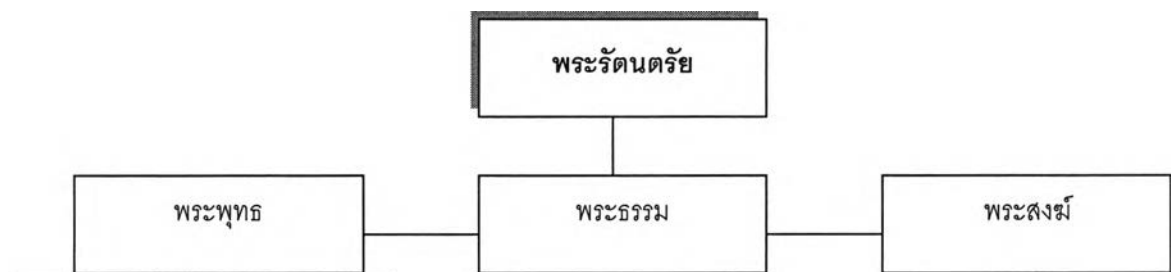
เพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ³ เมื่อพิจารณาตามความนี้จึงพบว่า สาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาสามารถ แบ่งออกเป็น 2 หลักสูตร คือ

- 1) เป็นหลักสูตรแกนกลางที่นักเรียนทั่วไปจะได้เรียนพระพุทธศาสนาเหมือนกันทั้งหมด
- 2) เป็นหลักสูตรที่สถานศึกษาแต่ละแห่ง จะเพิ่มเข้าในหลักสูตรแกนกลางเพื่อปรับให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถที่จะทำให้อาจารย์ที่สอนพระพุทธศาสนายึดหยุ่น และมีความเป็นท้องถิ่นมากขึ้น⁴

อาศัยเหตุดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งพระเทพโฆภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรการศึกษา วิชาพระพุทธศาสนา 2544 ได้มีพระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้จัดการอย่างเต็มที่ โดยมีฝ่ายบ้านเมืองเป็นผู้สนับสนุน ซึ่งในส่วนการจัดทำสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการอีกหลายคน และจัดทำเป็นหลักสูตรที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

2.2.2 มโนทัศน์สาระการเรียนรู้

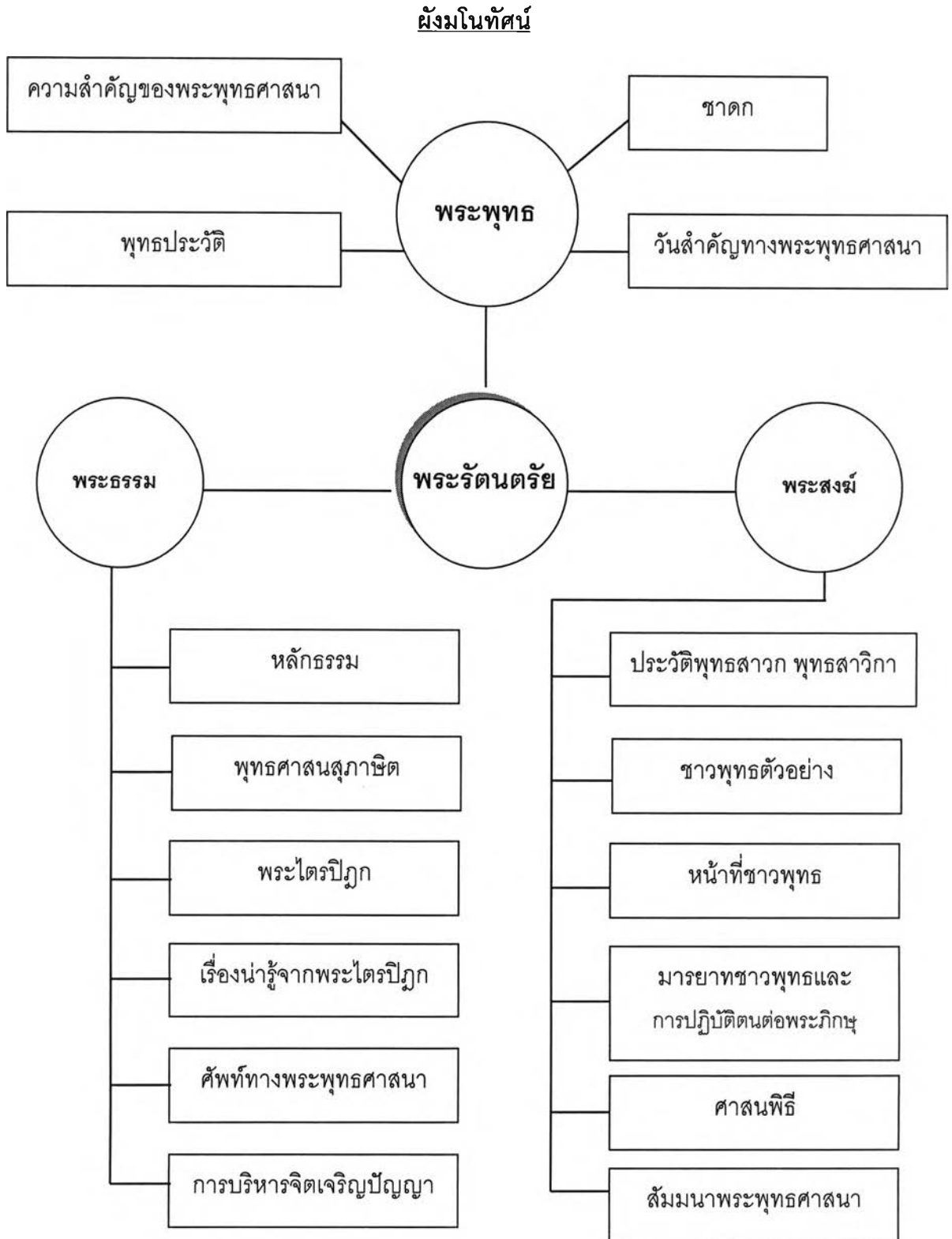
ในหลักสูตรสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2544 นั้น ได้สร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับการศึกษาในเรื่องพระรัตนตรัย เพราะเมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาก็คือการศึกษาเรื่องพระรัตนตรัย โดยสามารถเขียนเป็นภาพผังมโนทัศน์ได้ ดังนี้

³ พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การคณะสงฆ์กับ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 47.

⁴ สมศักดิ์ บุญบุญ, พระสงฆ์กับการศึกษาไทย. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 341.

มโนทัศน์เรื่องพระรัตนตรัยเป็นมโนทัศน์ใหญ่ เป็นสาระสำคัญในการการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยขอแสดงเป็นตารางขยายมโนทัศน์ทั้ง 3 ดังนี้

2.2.3 กรอบความคิดการเรียนรู้

จากฝั่งมโนทัศน์ของสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนานั้น สามารถแบ่งกรอบการจัดสาระการเรียนรู้สรุปเป็นแนวทาง คือการศึกษาเรื่องพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และจุดมุ่งหมายก็เพื่อให้ศรัทธาต่อพระรัตนตรัย และการจัดการเรียนการสอนต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องเชื่อมโยง หรือเรียกอีกอย่างว่าให้เป็นไปแบบบูรณาการการศึกษา หมายความว่าเมื่อยกหัวข้อใดมาแสดงก็ต้องสามารถเชื่อมโยงกับหัวข้ออื่นได้ เช่นตัวอย่างที่พระเทพโสมภณ กล่าวอธิบายไว้ว่า เรื่องที่เกี่ยวข้องกับ**พระพุทธ** ก็คือ**พุทธประวัติ** ว่าด้วยเรื่องในอดีตของพระพุทธเจ้า และ**วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** ซึ่งว่าด้วยเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ คำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า **พระธรรม** ซึ่งรวบรวมไว้เป็น **พระไตรปิฎก** พระไตรปิฎกบรรจุหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมบางข้อได้รับการเปรียบเทียบเป็น**พุทธภาษิต** เพื่อเป็นคติสอนใจ หนึ่งในวิธีนำหลักธรรมมาปฏิบัติก็คือ **การบริหารจิตและการเจริญปัญญา** พระสงฆ์คือผู้น้อมนำพระธรรมมาปฏิบัติได้ชื่อว่าเป็น **พุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธ**ตัวอย่าง ผู้เคร่งครัดในหน้าที่ชาวพุทธ และแม่นยำในศาสนพิธี มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ⁵

การจัดหลักสูตรแบบพระรัตนตรัยนี้ ในหลักสูตรมีวัตถุประสงค์หลัก ก็เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม ดังนั้น จึงสามารถสรุปเป็นกรอบย่อยๆ ได้ดังนี้

- กรอบความคิดหลักในระดับชั้นประถมศึกษา ในเรื่องพระพุทธก็คือการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจในพระพุทธในลักษณะเป็นรูปธรรม เพราะผู้ตั้งหลักสูตรอาจจะคิดว่าผู้เรียนยังมีวุฒิภาวะเด็กอยู่ในเรื่องพระธรรมก็เน้นเพียงเรื่องการเว้นจากความชั่ว และตั้งอยู่ในความดี ส่วนเรื่องพระสงฆ์ก็เน้นหนักเพียงการปฏิบัติตามสมควร เช่น การกราบ การไหว้ การสวดมนต์ เป็นต้น
- กรอบความคิดหลักในระดับชั้นมัธยมศึกษา ในเรื่องพระพุทธก็ยังคงเน้นและสรุปพุทธประวัติ เช่นเดิม ในเรื่องพระธรรมก็ใช้หลักอริยสัจ 4 มาเป็นแนวทางในการสอน ตามแนวทางของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่เขียนไว้ในหนังสือพุทธธรรม และเรื่องพระสงฆ์ก็กล่าวถึงเรื่องการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ทั่วไป

⁵ พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรใหม่. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า13.

ในกรอบความคิดและการจัดหลักสูตรแบบพระรัตนตรัยนี้ ผู้วิจัยจะวิพากษ์ในบทที่ 3 แต่ในบทนี้ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตแต่เพียงว่า จากการศึกษาเปรียบเทียบหลักสูตรนี้กับหลักสูตรการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาของคณะสงฆ์แล้ว ก็มีความคล้ายคลึงกัน เพราะการศึกษานักธรรมซึ่งเป็นวิชาที่พระภิกษุสามเณรต้องเรียนนั้น ได้แบ่งการศึกษา ออกเป็น 4 วิชา คือ

- 1) วิชาพระพุทธธรรม
- 2) วิชาธรรมวิภาค
- 3) วิชาพุทธประวัติ
- 4) วิชาวินัย

การศึกษาทั้ง 4 วิชานั้น เป็นการศึกษาแบบพระรัตนตรัย เพราะวิชาพุทธประวัติก็คือประวัติของพระพุทธเจ้าในลักษณะต่างๆ พระองค์ทรงค้นพบพระธรรมคำสั่งสอน และนำมาเผยแผ่ต่อพระสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์ต้องประพฤติตามพระธรรมวินัยที่พระองค์ได้วางไว้ ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้ที่จัดหลักสูตรการเรียนรู้อันใหญ่ เป็นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่เป็นพระสงฆ์ หรือผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน จึงจัดการการศึกษาในกรอบที่คล้ายกับการศึกษาแบบนักธรรมและธรรมศึกษา ซึ่งก็เป็นปัญหาหนึ่งของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เพราะผู้จัดหลักสูตรอาจจะไม่มีความรู้ทางโลกมากพอที่จะประยุกต์เข้าในหลักสูตร จึงพิจารณาเห็นว่าการศึกษาพระพุทธศาสนา คือการศึกษาเรื่องพระรัตนตรัย ซึ่งนับว่าเป็นกรอบที่ใหญ่มากที่สุดทีเดียว

2.2.4 รายละเอียดสาระการเรียนรู้

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แบ่งระดับสาระการเรียนรู้ออกเป็น 4 ช่วงการเรียนรู้หรือ 4 ช่วงวัยของผู้ศึกษา ดังนี้

- 1) การเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 1 ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3
- 2) การเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 2 ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
- 3) การเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 3 ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3
- 4) การเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 4 ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

การจัดสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2544 ก็ได้จัดแบ่งการเรียนรู้ตามช่วงชั้นดังกล่าว เพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 1 : ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม ไว้ดังนี้

- มาตรฐานที่ ส 1.1 : เข้าใจประวัติความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน
- มาตรฐานที่ ส 1.2 : ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ
- มาตรฐานที่ ส 1.3 : ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

1) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย พุทธประวัติ การประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ ชาดก เรื่องวัณณุปถชาดก สุวัณณสามชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประวัติเบื้องต้นและการเข้าร่วมกิจกรรม ในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา ศึกษาประวัติศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ศรัทธา พระรัตนตรัย โอวาท 3 การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจกรรม สังคหวัตถุ 4 กตัญญูทเวที่ต่อพ่อแม่และครอบครัว มงคล 38 ในเรื่อง ทำตัวดี วาง่าย รับใช้พ่อแม่) ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ อตตานิ อตตโน นาโถ (ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน) และ มาตา มิตฺตํ สเก ชฺเร (มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน) **พระไตรปิฎก** แนะนำพระไตรปิฎก **เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก** พระสารีบุตรโปรดมารดา **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ พระภิกษุสมณะ พราหมณ์ การบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกสวดมนต์ แผ่เมตตา ความหมายและประโยชน์ของสติ ฝึกฟังเพลง ร้องเพลง เล่น และทำงานอย่างมีสติ ฝึกให้มีสติในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา คือ สามเณรบัณฑิต **หน้าที่ชาวพุทธ** อานิสงส์ของการสวดมนต์ การช่วยเหลือบำรุงรักษาวัด การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ฝึกปฏิบัติมารยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุในเรื่อง การพนมมือ การไหว้ การกราบ การนั่ง การลุกขึ้นยืนรับ มรรยาท การสนทนา และการปฏิบัติตน **ศึกษากรณีชาวพุทธตัวอย่าง** คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม) และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน **ศึกษาศาสนพิธี** เรื่อง การบูชาพระรัตนตรัย การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน แนวประพฤติปฏิบัติตนในศาสนพิธี และ พิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

2) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย พุทธประวัติ สรูปพุทธประวัติ เหตุการณ์หลังประสูติ แรกนาขวัญ การศึกษา การอภิเษกสมรส เทวทูต 4 การออกผนวช ชาดก เรื่องวรุณชาดก วานรินทชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประวัติ และการเข้าร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ศึกษาประวัติความสำคัญของศาสนาวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องศรัทธา พระรัตนตรัย โอวาท 3 การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจธรรม หิริ-โอตตปเป สังคหวัตถุ 4 ขรวาสาธรรม 4 กตัญญูทเวที่ต่อครู อาจารย์และโรงเรียน มงคล 38 ในเรื่องกตัญญู สงเคราะห์ญาติพี่น้อง) ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ พุรุษมาตี มาตาปิตโร (มารดา บิดาเป็นพรหมของบุตร) **พระไตรปิฎก** แนะนำพระไตรปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** วิธีปฏิบัติเมื่อถูกว่าร้าย **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ผู้วิเศษ พระอริยะ การบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกสวดมนต์ไหว้พระและแผ่เมตตา ความหมายและประโยชน์ของสติและสมาธิเบื้องต้น กิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่อง สามเณรราหุล **หน้าที่ชาวพุทธ** การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อพระรัตนตรัย การทำบุญให้ทาน การรู้จักสนทนาและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ฝึกปฏิบัติในเรื่องการพนมมือ การไหว้ การกราบ การนั่ง การยืน การเดิน การสำรวจระวางการปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในวัดและพุทธสถาน การร่วมพิธีกรรมเบื้องต้น **ศึกษากรณีชาวพุทธตัวอย่าง** เรื่องสมเด็จพระญาณสังวร (ศุข ใก่เถื่อน) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน **ศึกษาศาสนพิธี** เรื่อง ระเบียบพิธีการบูชา พระรัตนตรัย การทำบุญตักบาตร การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน แนวประพฤติ ปฏิบัติตนในศาสนพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

3) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย พุทธประวัติ สรูปพุทธประวัติ การบำเพ็ญเพียร ฝงญุมาร ตวัสสุ ปฐมเทศนา ปรีณิพพาน ชาดก เรื่องอารามทุสขชาดก มหาวนิขชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญและหลักปฏิบัติใน วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ศึกษาประวัติ ความสำคัญของศาสนาวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง ศรัทธา พระรัตนตรัย โอวาท 3 การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจธรรม หิริ-โอตตปเปะ สังคหวัตถุ 4 ฆราวาสธรรม 4 อุตตะ 3 (อตัดตตะ ปรัตตะ อุภยัตตะ) กตัญญูกตเวทีต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม มงคล 38 ในเรื่อง รู้จักให้ พุดไพเราะ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี) ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ ทพมานิ ปิโย โหติ (ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก) โมกโข กลุยานิยา สาธุ (เปล่งวาจาไพเราะให้สำเร็จประโยชน์) **พระไตรปิฎก** เรื่องนำผู้จาก **พระไตรปิฎก** รักสนุกจะทุกข์ถนัด **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธะ พระอนุพุทธะ **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** ในเรื่องการฝึกสวดมนต์ให้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย แผ่เมตตา ความหมายและประโยชน์ของสติสัมปชัญญะ ประโยชน์ของการฝึกสติ ฝึกสมาธิเบื้องต้นด้วยการนับลมหายใจ ฝึกการยืน การเดิน การนั่ง และการนอนอย่างมีสติ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่อง สามเณรสังกัจจาย **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่อง การไหว้พระสวดมนต์ การไปวัด ประโยชน์ของวัด การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การแต่งกายที่เหมาะสม และการสำรวมระวัง การถวายสิ่งของที่เหมาะสมแก่พระภิกษุ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** ฝึกปฏิบัติในเรื่องการไหว้ การกราบ การต้อนรับ การรับ-ส่งสิ่งของแก่พระภิกษุ และการศึกษากรณีชาวพุทธตัวอย่าง เรื่อง สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (โต พุทฺทมรฺสี) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน **ศึกษาศาสนพิธี** เรื่องการอาราธนาศีล การสมาทานศีล การจัดโต๊ะหมู่บูชา การประพาดปฏิบัติตนในศาสนพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

4) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน พุทธประวัติ สรุปรูปพุทธประวัติเกี่ยวกับการตรัสรู้ ประกาศธรรมโปรดชฎิลโปรดพระเจ้าพิมพิสาร พระอัครสาวก แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ชาดก เรื่องกุกกุฏกชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** วิธีปฏิบัติตนและการเข้าร่วมกิจกรรมในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะ ศึกษาวิเคราะห์ คุณค่าของศาสนาวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระรัตนตรัย (ศรัทธา 4) พระพุทธ (พุทธคุณ 3) พระธรรม (หลักธรรม) และพระสงฆ์ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท 3 การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจธรรม สุจริต 3 พรหมวิหาร 4 กตัญญูกตเวทีต่อประเทศชาติ มงคล 38 ในเรื่องเคารพ ถ่อมตน ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ สุขา สุขขุสสุ สามัคคี (ความพร้อมเพียงของหมู่ให้เกิดสุข) โลกโปตถุมภิกกาเมตตา (เมตตา

ธรรมคำจุนโลก) **พระไตรปิฎก** ความหมายของพระไตรปิฎก **เรื่องนำรัฐจากพระไตรปิฎก** พระโมคคัลลานะเรียนวิชาแก่งวง **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ อุเบกขา อัญญาณูเบกขา การบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกสวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแม่เมตตา ความหมายของสมาธิและปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่งและนอนอย่างมีสติ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส การสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา **เรื่องพระอุรุเวลกัสสปะ** **หน้าที่ชาวพุทธ** อานิสงส์ของการสวดมนต์ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัด การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่วัด การเรียนธรรมศึกษา กิจกรรมพระพุทธศาสนา 1 วันในโรงเรียน การเข้าค่ายพุทธบุตร และการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาและนำไปสู่การปฏิบัติ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะฝึกปฏิบัติมรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ การยืน การเดิน และการนั่งที่เหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ และศึกษากรณี **ชาวพุทธตัวอย่าง** เรื่อง สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชชนนี และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน **ศึกษาศาสนพิธี** เกี่ยวกับการอาราธนาศีล การอาราธนาธรรม การอาราธนาพระปริตร ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ การประพาดิปฏิบัติตนในศาสนาพิธี และพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

5) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่าของชาติไทย เป็นหลักในการพัฒนาชาติไทย พุทธประวัติ สรูปพุทธประวัติเกี่ยวกับการเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ และพุทธกิจสำคัญอื่น ๆ ชาดก เรื่องจุฬาสกฐินชาดก วัณณาโรหชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** สรุปลความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรมและหลักปฏิบัติในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันธรรมสวนะ ศึกษา วิเคราะห์ คุณค่าของศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (ศรัทธา 4) พระพุทธ (พุทธจริยา 3) พระธรรม (อริยสัจ 4 หลักธรรม) และพระสงฆ์ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท 3 ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล อบายมุข 4) ทำความดี (เบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ 3 อคติ 4 อิทธิบาท 4 กตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธศาสนา มงคล 38 ในเรื่อง ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การงาน ไม่อากูล อดทน) ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ วิริเยน ทุกขมจเจติ (คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร) ปญญาโลกสมิ ปชฺโชโต (ปัญญาคือแสงสว่างในโลก) **พระไตรปิฎก** การแบ่งพระไตรปิฎกเป็น 3 ปิฎก คือ พระ

วินัย พระสูตร พระอภิธรรม **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก อสรวิชราย 4 ตัว ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ สันโดษ (ในสิ่งเสพเสวย) ไม่สันโดษ (ในกุศลธรรม) **การบริหารจิตและเจริญปัญญา สวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา** ความหมายของสมาธิและปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่งและนอนอย่างมีสติ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส การสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระโสณโกปิวิสะ **หน้าที่ชาวพุทธ** การจัดพิธีกรรมที่เรียบง่าย ประหยัด มีประโยชน์ และถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนสถาน การสร้างความสำนึกในประโยชน์และคุณค่าของการรักษาศีล การเข้าค่ายพุทธบุตรและการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** ฝึกปฏิบัติในเรื่องการขวนขวายและการมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตนขณะประกอบพิธีกรรม การไหว้พระรัตนตรัย บิฑามารดา ครูอาจารย์ ผู้ที่เคารพนับถือและบุคคลตามฐานะ การกราบพระรัตนตรัย การกราบบุคคลตามฐานะและการกราบศพ **ศึกษากรณีชาวพุทธตัวอย่าง** คือ สมเด็จพระสังฆราช (สา) อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน **ศาสนพิธี** เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำบุญ งานมงคล พิธีถวายสังฆทาน เครื่องสังฆทาน การประพฤติ ปฏิบัติตนในศาสนพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

6) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ พุทธประวัติ สรูปพุทธประวัติ การปลงอายุสังขาร ปัจฉิมสาวก ปรินิพพาน การถวายพระเพลิง แจกพระบรมสารีริกธาตุ สังเวชนียสถาน 4 ซาก เรื่องที่มีดีโกศลซาก สัพพทาสีซาก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** สรุปความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ การเข้าร่วมกิจกรรมและหลักปฏิบัติในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันธรรมสวนะ ศึกษาวิเคราะห์ คุณค่าของศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (ศรัทธา 4) พระพุทธ (พุทธกิจ 5) พระธรรม (อริยสัจ 4 หลักธรรม) และพระสงฆ์ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท 3 ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล อบายมุข 6 อกุศลมูล 3) ทำความดี (เบญจธรรม กุศลมูล 3 พละ 4 คารวะ 6 กตัญญูกตเวทีต่อพระมหากษัตริย์ มงคล 38 ในเรื่อง มีวินัย การงาน ไม่มีโทษ ไม่ประมาทในธรรม) และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (การบริหารจิตและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ สจฺเจน กิตฺติ ปุโปติ (คนจะได้เกียรติด้วยสัจจะ)

ยถาวาที่ ตถากาโร (พูดเช่นไร ทำเช่นนั้น) **พระไตรปิฎก** ลักษณะเฉพาะและความสำคัญของพระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก หากินผิตถินยอมพินาศ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ ตัณหา ฉันทะ การบริหารจิตและเจริญปัญญา สวตมนต์ให้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ความหมายของสมาธิและปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระราชา หน้าชีชาวพุทธ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด เขตพุทธาวาส-สังฆาวาส และการปฏิบัติตนเป็นที่เหมาะสม การเข้ารับการบรรพชาในพระพุทธศาสนา การเข้าค่ายพุทธบุตร การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มารยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ฝึกปฏิบัติในเรื่องการถวายของแก่พระภิกษุ การปฏิบัติตนในขณะที่ฟังธรรม การปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชนเพื่อประโยชน์ต่อศาสนา และศึกษากรณีชาวพุทธตัวอย่าง เรื่อง พ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน ทบพวนศาสนพิธี เกี่ยวกับการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตร พิธีทอดผ้าป่า พิธีทอดกฐิน ระเบียบพิธีในการทำบุญงานอวมงคล การประพุดิปฏิบัติตนในศาสนาพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

7) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่องการสังคายนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะศาสนาประจำชาติ สถาบันหลักของสังคมไทย สภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย พระพุทธศาสนากับการพัฒนาตนและครอบครัว พุทธประวัติ สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติเรื่อง ประสูติ เทวทูต 4 การบำเพ็ญทุกรกิริยา การแสวงหาความรู้ ชาตก เรื่องอัมพชาตก ดิตตริชาตก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** เรื่อง ระเบียบพิธี พิธีเวียนเทียน การปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ประวัติและความสำคัญของวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ คือ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันเทโวโรหนะ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (พุทธคุณ 9) อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น 5 – ธาตุ 4, สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : หลักธรรม อบายมุข 6 นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : สุข 2 (กายิก,เจตสิก) คิหิสุข, มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) : ไตรสิกขา กรรมฐาน 2 ปธาน 4 โภค 3 มงคล 38

ในเรื่องไม่คบคนพาล คบบัณฑิต บูชาผู้ควรบูชา **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ ยัม เว เสวติ ตาทิโส (คบคนเช่นไร เป็นคนเช่นนั้น) อตุตนา โจทยตุตนา (จงเตือนตนด้วยตน) นิสम्म กรณฺ์ เสยฺโย (ใคร่ควรญูก่อนทำจึงดี) ทูรวาสา ทฺวาทูกฺขา (เรือนที่ครองไม่ดี นำทุกข์มาให้) **พระไตรปิฎก** โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขป ของพระวินัยปิฎก **เรื่องนำรู้จักพระไตรปิฎก** อภินิหารปัจเจกชน 5 **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ บริยัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา สวตมมตฺแปล และแม่เมตตาวิธีปฏิบัติและ ประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน เน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวันพัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิด แบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธีคือ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม และความคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา พระมหากัสสปะ พระอุบลี อนาถบิณฑิกะ นาง วิสาขา ชาวพุทธตัวอย่าง พระเจ้าอโศกมหาราช พระโสณะ และพระอุตตระ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องวิถีชีวิต ของพระภิกษุที่ต้องศึกษาค้นถุระและวิปัสสนาธุระ การปฏิบัติตัวที่เหมาะสมด้วยกาย วาจา ใจ การเป็น เพื่อนที่ดีตามหลักทิศเบื้องซ้ายในทิศ 6 มิตรแท้-มิตรเทียม การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทาง พุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** เรื่องการ ไปวัด การแต่งกาย และการนำเด็กไปวัด การปฏิบัติตนในเขตวัด การเข้าพบพระภิกษุ การแสดงความ เคารพ (การประนมมือ การไหว้ การกราบ การเคารพพระรัตนตรัย การฟังเจริญพระพุทธรูป การฟังสวด พระอภิธรรมการฟังธรรมเทศนา) **ศาสนพิธี** เรื่อง การจัดโต๊ะหมู่บูชา (แบบหมู่ 4 หมู่ 5 หมู่ 7 และหมู่ 9) การจุดธูปเทียน จัดเครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา คำอาราธนาต่าง ๆ และศึกษาศาสนพิธีและการปฏิบัติตน เป็นชาวพุทธที่ดีในท้องถิ่นต่าง ๆ **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่อง พระ พุทธศาสนากับการพัฒนาตนและครอบครัว

8) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้าน การนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน ความสำคัญของพระ พุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ความสำคัญของพระพุทธ ศาสนาต่อสังคมไทยในรากฐานวัฒนธรรม เอกลักษณ์และมรดกของชาติ พระพุทธศาสนากับการพัฒนา ชุมชนและการจัดระเบียบสังคม พุทธประวัติสรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติเรื่อง การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน ชาดก เรื่องมิตตวันทุกขาดก ราโชวาทชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** เรื่องหลักธรรม

เบื้องต้นที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (ธรรมคุณ 6) อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น 5 – อายุตนะ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : หลักธรรม – สมบัติ 4 วิบัติ 4 อกุศลกรรมมถ 10 อบายมุข 6 นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : สุข 2 (สามิส, นิรามิส) มรรค(ธรรมที่ควรเจริญ) : บุญพินิตของมัชฌิมาปฏิปทา ดรุณธรรม 6 กุลจักริฐิติธรรม 4 กุศลกรรมมถ 10 สติปัฏฐาน 4 มงคล 38 ในเรื่องประพจน์ธรรม เว้นจากความชั่ว เว้นจากการดื่มน้ำเมา **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ กมมุนา วุตตตี โลโก (สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม) กลุยาณการี กลุยาณํ ปาปการี จ ปาปํ (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) สุโข ปุญญสุล อัจฉโย (การสั่งสมบุญนำสุขมาให้) ปุชโก ลมเต ปุชํ วนทโก ปฏิวุทฺท (ผู้บูชาเขาย่อมได้รับการบูชาตอบ ผู้ให้เขาย่อมได้รับการให้ตอบ) **พระไตรปิฎก** โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระสุตตันตปิฎก **เรื่องนำ** รู้จากพระไตรปิฎก จุฬกัมมวิภังคสูตร **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ฌาน-ญาณ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธีคือ วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรมและวิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ นางชุชชุตตรา พระเจ้าพิมพิสาร ชาวพุทธตัวอย่าง เรื่อง สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาธรรมราชาลิไท **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องการเข้าในบทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การแสดงธรรม ปาฐกถาธรรม การประพจน์ตนให้เป็นแบบอย่างการฝึกบทบาทของตนเองในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา การบรรยายธรรม การจัดนิทรรศการการเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา การเป็นลูกที่ดีตามหลักทศเบ็องหน้าในทศ 6 การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** เรื่องการต้อนรับ (ปฏิสันถาร) มารยาทของผู้เป็นแขก ฝึกปฏิบัติระเบียบพิธี การยืน การให้ที่นั่ง การเดินสวนทาง การสนทนา การรับสิ่งของ การแต่งกายไปวัด การแต่งกายไปงานมงคล งานอวมงคล **ศาสนพิธี** เรื่องการทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร สิ่งของที่ควรถวายและสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ การถวายสังฆทาน เครื่องสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรม เครื่องไทยธรรม การกรวดน้ำ การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า และการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีในท้องถิ่น

ถิ่นต่างๆ **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่อง **พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม**

9) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เข้าสู่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเหล่านั้นในปัจจุบัน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม และความสงบสุขให้แก่โลก พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง พุทธประวัติ สรูปและวิเคราะห์พุทธประวัติ เรื่องปฐมเทศนา โอวาทปาฏิโมกข์ศึกษาพุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เช่น ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางลีลา ปางประจำวันเกิด ชาตก เรื่องนันทวิสาขชาตก สุวัณณหังสชาตก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** เรื่องประวัติของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย วันวิสาขบูชาวันสำคัญสากล หลักปฏิบัติตน การพึงธรรมเทศนา การแต่งกายในการประกอบศาสนพิธีที่วัด การงดเว้นอบายมุข การประพฤติวิริตติในวันธรรมสวนะ และเทศกาลสำคัญ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระรัตนตรัย (สังฆคณ 9) อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้นธ 5 -ไตรลักษณ์, สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม - วัฏฏะ 3 ปปัญจธรรม 3 - ตัณหา มานะ ทิฏฐิ, นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : อตถะ 3, มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) : มรรคมืองค์ 8 ปัญญา 3 สปัริสธรรม 7 บุญกิริยาวัตถุ 10 อุบาสกธรรม 7 มงคล 38 ในเรื่องมีศิลปวิทยา พบสมณะ พังธรรมตามกาล สนทนาธรรมตามกาล **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ อตตตา หเว ชิตี เสยโย (ชนะตนนั้นแลดีกว่า) ธมฺมจารี สุขี เสติ (ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข) ปมาโท มจฺจุโน ปที (ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย) สุตฺตฺสฺส ลภเต ปญฺญํ (ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา) **พระไตรปิฎก** โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระอภิธรรมปิฎก **เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก** พุทธปณิธาน 4 ในมหาปรินิพพานสูตร ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คืออตตตา -อนัตตตา **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธีคือ วิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอัญญาโกณฑัญญะ พระมหาปชาบดีเถรี พระเขมาเถรี พระเจ้าปเสนทิโกศล ชาวพุทธตัวอย่าง ม.จ.หญิง พูนพิสมัย ดิศกุล ศาสตราจารย์

สัญญา ธรรมศักดิ์ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องหน้าที่ของพระภิกษุในการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและจรรยาวัตรอย่างเหมาะสม การปลุกจิตสำนึกในด้านการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามพุทธปณิธาน 4 ในมหาปริณิพพานสูตร การศึกษาเรียนรู้เรื่ององค์ประกอบของพระพุทธศาสนา นำไปปฏิบัติและเผยแพร่ตามโอกาสการศึกษาการรวมตัวขององค์กรชาวพุทธ การเป็นศิษย์ที่ดีตามหลักทศเบ็องชวาในทศ 6 การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **ศาสนพิธี** เรื่อง พิธีทำบุญงานมงคล งานอวมงคล การนิมนต์พระภิกษุ การเตรียมพระพุทธรูป และเครื่องบูชา การรดน้ำสรงพระพุทธรูป การบูชาพระรัตนตรัย การเตรียมเครื่องรับรองการจตุรพิธวัน ข้อปฏิบัติในการเลี้ยงพระ การถวายข้าวพระพุทธรูป การถวายไทยธรรม การกรวดน้ำ **มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** ในงานศาสนพิธีที่บ้าน การจัดเตรียมสถานที่ การสนทนา การแต่งกาย มารยาทการพูด การใช้คำพูดกับพระภิกษุตามฐานะ และการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีในท้องถิ่นต่าง ๆ **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่องพระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง

10) **รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4**

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่องพระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากลและมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง วิเคราะห์สังคัมขมพูทวีป และคติความเชื่อทางศาสนาสมัยก่อนพระพุทธเจ้า พุทธประวัติ สรูปและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านการตรัสรู้และการก่อตั้งพระพุทธศาสนา **ชาดก** เรื่องเวสสันดรชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** หลักธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ) อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ขั้น 5 - นามรูป, สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : พระสังฆธรรม 3 ปัญญาวิมุตติธรรม 4 พละ 5 อุบาสกธรรม 5 มงคล 38 ในเรื่องสงเคราะห์บุตร สงเคราะห์ภรรยา และสันโดษ **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ จิตดี ทนดี สุขาวดี (จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้) น อุจฺจาวจํ ปณฺทิตา ทสฺสุยฺนฺติ (บัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ) นตฺถิ โลกเ อณินฺทิตอ (คนที่ไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก) โกรํ ฆตฺวา สุขํ เสติ (ฆ่าความโกรธได้ย่อมเป็นสุข) **พระไตรปิฎก** วิเคราะห์ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก **เรื่อง** นำรู้จากพระไตรปิฎก การครองตนเป็นพลเมืองที่ดี **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ภพภูมิ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติ ปฏิฐานนำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม

พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ และวิธีคิดแบบเป็นอยู่
 ในขณะปัจจุบัน ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอัสสชิ พระกสิลาโคตมีเถรี พระนาง
 มัลลิกา และหมอซึก โกมารภัก ชาวพุทธตัวอย่าง พระนาคเสน-พระยามิลินท์ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขม
 จารี) พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สุชีพ ปุญญานุภาพ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องการเข้าใจในกิจของพระภิกษุ เช่น
 การศึกษา การปฏิบัติธรรม และการเป็นนักรบที่ดี การศึกษาคุณสมบัติของทนายและปฏิคาหก การรักษา
 ศิล 8 การเข้าร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกขององค์กรชาวพุทธ การเป็นที่ดีตามหลักทศเบ็องบนในทศ 6
 การเข้าค่ายพุทธธรรม การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **ศาสนพิธี**
 เรื่องประเภทของพุทธศาสนพิธี ศาสนพิธีเนื่องด้วยพุทธบัญญัติ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียน
 ถวายสังฆทาน ถวายผ้าอาบน้ำฝน พิธีทอดกฐิน พิธีบวชธรรมาวาส ศาสนพิธีที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยว
 เนื่อง เช่น การทำบุญเลี้ยงพระในโอกาสต่าง ๆ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ เรื่อง
 การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ทางกาย วาจา และใจที่ประกอบด้วยเมตตาการปฏิสันถารที่เหมาะสมต่อพระ
 ภิกษุในโอกาสต่าง ๆ **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่องพระพุทธศาสนา
 กับการศึกษาที่สมบูรณ์

11) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญพระพุทธศาสนา เรื่องลักษณะประชาธิปไตยในพระ
 พุทธศาสนา หลักการของพระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกหัดอบรมตน
 การพึ่งพาตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ การคิดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาและการคิดแบบวิทยาศาสตร์
 พุทธประวัติ วิเคราะห์พุทธประวัติ ด้านวิธีการสอน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธจริยา
 ชาดก เรื่องมโหสถชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** หลักธรรม คติธรรมที่เกี่ยวข้องกับวันธรรม
 สวณะและเทศกาลสำคัญ ศึกษา วิเคราะห์ คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่ง
 อนุรักษ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระรัตนตรัย (วิเคราะห์ความหมายและ
 คุณค่าของธรรมะ) อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น 5 - โลกธรรม 8, สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : กรรม
 นิยาม - กรรม 12 มิจฉาวณิชา 5, นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : วิมุตติ 5, มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) : อปริหา
 นิยธรรม 7 ปาปณิกกรรม 3 ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรกรรม 4 โภคอาทียะ 5 อริยวัชฒิ 5 มงคล 38 ในเรื่อง
 เมื่อถูกโลกธรรมจิตไม่หวั่นไหว จิตไม่เศร้าโศก จิตไม่มัวหมอง จิตเกษม **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ ปฏิรูปการี
 รุรวา อุฏฐาตา วินุทเต ธนั (คนขยันเอาการเอางาน กระทำเหมาะสม ย่อมมหาทรัพย์ได้) วายเมถว ปุริโส

ยาว อุดมสุด นิปุปทา (เกิดเป็นคนควรจะพยายาม จนกว่าจะประสบความสำเร็จ) สนฺตฺฏฐี ปรมฺ ธิ (ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง) อธินาทานํ ทุกฺขํ โลก (การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก) **พระไตรปิฎก** วิเคราะห์การสังคายนาและการเผยแผ่พระไตรปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** คนครองเรือนที่ร้ายและที่ดี 10 ประเภท ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือโพธิปักขิยธรรม วาสนา-บารมี **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานนำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ คุณภาพชีวิตและสังคมพัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธีคือ วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ และวิธีคิดแบบวิภาษวาท ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอนุรุทธะ พระองคฺลิมาล พระธัมมทินนาเถรี จิตตคหบดี **ชาวพุทธตัวอย่าง** สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ดร. เอ็มเบดการ์ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบท การบวชเป็นแม่ชี ธรรมจารินี หรือเนกขัมมณารี การศึกษาพุทธศาสนวันอาทิตย์และธรรมศึกษา การปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมพุทธ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในฐานะผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง ตามหลักทิศเบื้องล่างในทิศ 6 การเข้าค่ายพุทธธรรม เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** เรื่องการแสดงความเคารพตามหลักพระพุทธศาสนาต่อพระรัตนตรัย ปุชฌิยสถาน ปุชฌิยวัตถุ และปุชฌิยนุคคล การปฏิสังขารตามหลักปฏิสังขาร 2 **ศาสนพิธี** เรื่องความหมายสำคัญคติดธรรมในพิธีกรรม บทสวดมนต์ของนักเรียน งานพิธี คุณค่าและประโยชน์พิธีบรรพชาอุปสมบท คุณสมบัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบท เครื่องอัฐบริขาร **สัมพันธ์พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่องพระพุทธศาสนากับการเมืองและสันติภาพ

12) รายละเอียดสาระการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่องพระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย และพิธีแก้ปัญหา พระพุทธศาสนาฝึกคนไม่ให้ประมาท พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพแก่บุคคล สังคมและโลก พุทธประวัติ สรูปและวิเคราะห์พุทธประวัติในส่วนการบริหารและการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา วิเคราะห์ พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุด พระพุทธศาสนากับการพัฒนาแบบยั่งยืน **ชาดก** เรื่องมหาชนกชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม อภิปรายผลที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม คติธรรม อภิปรายผลที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันธรรมสวนะ และเทศกาลสำคัญ

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระรัตนตรัย(วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของสังฆะ) อริยสัจ 4 ทุกข์(ธรรมที่ควรรู้) : ชั้นธ 5-จิต เจตสิก, สมุทัย(ธรรมที่ควรละ) : ธรรมนิยาม-ปฏิบัติสมุปบาท นิรวรณ 5 อุปาทาน 4 นิโรธ(ธรรมที่ควรบรรลุ) : นิพพาน, มรรค(ธรรมที่ควรเจริญ) : อธิปไตย 3 สาราณียธรรม 6 ทศพิทธราชธรรม 10 วิปัสสนาญาณ 9 มงคล 38 ในเรื่องความเพียรเผากิเลส ประพฤติพรหมจรรย์ เห็นอริยสัจ บรรลุนิพพาน **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ ราชา มุขิ มนุสฺสานํ (พระราชาก็เป็นประมุขของประชาชน) สติ โลกสุมี ชาคโร (สติเป็นเครื่องตื่นในโลก) นตฺถิ สนฺตปิรํ สุขํ (สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี) นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ (นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง) **พระไตรปิฎก** วิธีการศึกษาและค้นคว้าพระไตรปิฎก **เรื่องนารัฐจากพระไตรปิฎก** มหาสารโนปมสูตร **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ฌานสมาบัติ – ผลสมาบัติ – นิโรธสมาบัติ – สัมมัตตะ – มิจฉัตตะ **การบริหารจิตและการเจริญปัญญา** สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและการเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสรุปทั้ง 10 วิธี ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอานนท์ พระปฎาจารย์เถรี จุฬภัททา สุมณมาลาการ **ชาวพุทธตัวอย่าง** เรื่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) อนาคตริก ธรรมपालะ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องวิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของพระภิกษุในฐานะพระนักเทศน์ พระธรรมทูต พระธรรมจาริก พระวิทยากร พระวิปัสสนาจารย์ และพระนักพัฒนา วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกาที่มีต่อสังคมไทยปัจจุบัน วิเคราะห์เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัทในสังคมไทย การปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวตามหลักทศเบ็องหลังในทศ 6 มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ เรื่องการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติและโลก การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุทางกาย วาจา ใจ **ศาสนพิธี** เรื่อง บุญพิธี ทานพิธี กุศลพิธี วิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่องรักษาพุทธศาสนากับการพัฒนาแบบยั่งยืน

2.3 เปรียบเทียบหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 กับ พ.ศ. 2544

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบถึงหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาโดยภาพกว้างๆ จะพบว่า หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้วางหลักการไว้ 4 ประการ คือ

- 1) นักเรียนในสถานศึกษาทุกระดับ เรียนพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเอง และสังคมให้เจริญก้าวหน้าและสงบสุข
- 2) การเรียนการพระพุทธศาสนาจะต้องให้ครบทั้ง 3 องค์ประกอบ คือ สาระความรู้(ปริยัติ) การฝึกอบรมกายใจ(ปฏิบัติ) และการวิเคราะห์ประเมินผลการปฏิบัติของตนเอง(ปฏิเวธ)
- 3) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะต้องคำนึงถึงวัยของผู้เรียน ความเหมาะสม ของเวลาเรียน การลำดับความยากง่าย การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและป้องกันความเข้าใจผิดต่อหลักของพระพุทธศาสนา
- 4) การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอน มุ่งบูรณาการทั้ง 4 ด้าน คือให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง สนองความต้องการและปัญหาของบุคคลและสังคม มีระบบการฝึกอบรมตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของไทย⁶

ในส่วนการจัดหัวข้อการเรียนรู้นั้น ได้แบ่งหัวข้อหรือผังมโนทัศน์ไว้ 8 หัวข้อ คือ

- 1) ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
- 2) พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง
- 3) พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม
- 4) พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
- 5) หน้าที่ชาวพุทธ
- 6) พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลีและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
- 7) การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา
- 8) มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

---

⁶ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนาตอนปลาย พ.ศ. 2524(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533). (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2537), หน้า 6.

จากอดีตที่ผ่านมา การเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา ไม่มีการเรียนการสอนวิชาพระพุทธ เป็นรายวิชา หรือเป็นวิชาเดี่ยว ซึ่งกรมวิชาการได้มีข้อเสนอแนะในคราวปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. 2533 ให้จัดการระดับประถมศึกษาเพิ่มเนื้อหาและเวลาเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หรือ สปช. ให้เพิ่ม เนื้อหาหน่วยที่ 4 ชาติไทย เพิ่ม “พระพุทธศาสนา” และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย เปลี่ยนจาก “จริย ศึกษาศึกษา” เป็น “พระพุทธศาสนา” ส่วนการเรียนการสอนในมัธยมศึกษา แม้ว่าวิชาพระพุทธศาสนาจะเป็น วิชาเลือก แต่ก็กำหนดให้เรียน 2 คาบ/ชั่วโมง (คาบละ 50 นาที) ต่อสัปดาห์

ส่วนหลักสูตรสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2544 ได้จัดสาระการเรียนรู้ตามมาตรฐาน 3 ข้อของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม คือ

มาตรฐานที่ ส 1.1 : เข้าใจประวัติความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับ ถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐานที่ ส 1.2 : ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธ ศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐานที่ ส 1.3 : ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือ ศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาการ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่าง สันติสุข

พระเทพโสภณได้กล่าวไว้ว่า เมื่อวิเคราะห์ดูแล้ว เราจะพบว่ามาตรฐานทั้งสามมีจุดเน้นต่างกัน นั่น คือมาตรฐาน ส 1.1 เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา(Knowledge) มาตรฐาน ส 1.2 เน้นให้ ผู้เรียนมีค่านิยมที่ดีงาม และมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา(Attitude) และมาตรฐาน ส 1.3 เน้นให้ผู้เรียน ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธี ทั้งสามสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต(Process)

มาตรฐานทั้งสามข้อนี้พอจะเทียบได้กับไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ดัง นี้

มาตรฐาน ส 1.3 เน้นเรื่องการประพฤติปฏิบัติซึ่งเป็นเรื่องของพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้ปรากฏ แก่คนอื่น มาตรฐานนี้เทียบได้กับอธิศีลสิกขา ซึ่งเป็นการฝึกอบรมในเรื่องศีล คือรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย

มาตรฐาน ส 1.2 เน้นเรื่องการพัฒนาคุณธรรมที่ดี เช่น สมภาณี ศรัทธา มาตรฐานนี้เทียบได้กับอธิ จิตตสิกขา ซึ่งเป็นการอบรมในเรื่องจิต คือคุณสมบัติที่ดีภายในใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสมภาณี

มาตรฐาน ส 1.1 เน้นเรื่องการพัฒนาความรู้ซึ่งรวมทั้งความรู้ความเข้าใจทั่วไป เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และความเห็นที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โลกียสัมมาทิฏฐิ มาตรฐานนี้เทียบได้กับอธิปัญญาสิกขาซึ่งเป็นการฝึกอบรมในเรื่องปัญญา เมื่อเทียบเคียงกันอย่างนี้แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่จะให้ได้มาตรฐานทั้งสามข้อต้องเป็นการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา⁷

ในส่วนการจัดหัวข้อการเรียนรู้ นั้น ได้แบ่งหัวข้อหรือผังมโนทัศน์ไว้ 7 หัวข้อ คือ

- 1) ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา - พุทธประวัติ
- 2) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา - พุทธศาสนสุภาษิต - พระไตรปิฎก - เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก - ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
- 3) ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา - ชาดก
- 4) หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ - ชาวพุทธตัวอย่าง
- 5) การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา
- 6) วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - ศาสนพิธี
- 7) สัมมนาพระพุทธศาสนา

หัวข้อเรื่องทั้ง 7 นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสอดคล้องเชื่อมโยงกันได้เมื่อเกิดการเรียนการสอน และสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาคือการศึกษาเรื่องพระรัตนตรัย และศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในการกำหนดเวลาการเรียนการสอนนั้น กระทรวงศึกษาได้ขอความร่วมมือให้จัดการเรียนการสอน 2 คาบ/ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งก็ไม่ได้กำหนดเป็นข้อบังคับ สิ้นสุดแล้วแต่สถานศึกษาต่างๆ จะพิจารณาเห็นสมควร

เมื่อนำหลักสูตรทั้งสองมาเปรียบเทียบกันโดยเนื้อหาและโครงสร้างจะพบว่า หลักสูตร พ.ศ. 2533 แม้การจัดกลุ่มเนื้อหาวิชาซึ่งครอบคลุมเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนาได้ดี แต่อย่างไรก็ตามการแบ่งเนื้อหาเช่นนี้ก็ทำให้เกิดปัญหาความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชา และปัญหาการแบ่งแยกเนื้อหาวิชา กล่าวคือเมื่อเนื้อหาแบ่งเป็น 7 ส่วนในทุกระดับชั้น เนื้อหาในแต่ละชั้นย่อมมีความซ้ำซ้อนกัน เช่น วันสำคัญทางพระ

⁷ คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. หน้า 311-312.

พุทธศาสนา ก็ต้องเรียนในทุกระดับชั้น ยิ่งถ้าพิจารณาในเนื้อหาวิชาแล้วจะพบความซ้ำซ้อนของเนื้อหาด้วย เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะมีวันธรรมสวนะ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา ซึ่งในทุก ระดับชั้นก็จะมีเนื้อหาของวันดังกล่าวประกอบด้วยทุกชั้น ส่วนปัญหาการแยกหมวดธรรมนั้นพบว่า หลัก ธรรมเดียวกันถูกแบ่งแยกสอนในหลายระดับชั้น เช่น เรื่องของทศ 6 พรหมวิหาร 4 มงคล 38 ประการ แม้ แต่อริยสัจ 4 ได้มีการแยกหัวข้อธรรมหมวดเดียวกัน แต่เรียนในชั้นต่างๆ กัน⁸

การแบ่งแยกหมวดธรรมนั้น แม้จะเป็นผลดีในเรื่องความเหมาะสมของผู้ฟัง และผู้เรียน แต่ในขณะ เดียวกันย่อมทำให้การเรียนการสอนขาดความต่อเนื่อง และขาดความสมบูรณ์ได้เช่นกัน เพราะปรากฏว่า หลักธรรมบางข้อ เช่น เรื่องประโยชน์ 3 ได้ถูกตัดจนเหลือข้อเดียว เป็นต้น⁹

ส่วนในหลักสูตร พ.ศ. 2544 แม้ว่าผู้จัดหลักสูตรจะพยายามแก้ไขปัญหาคงพร่องต่างๆ ของหลัก สูตร พ.ศ. 2533 ก็จริง แต่ก็ไม่ได้ทำให้ปัญหาต่างๆ หดไป ปัญหาต่างๆ เช่น ความซ้ำซ้อนของเนื้อหา ก็ยัง คงเดิม ในส่วนเนื้อหาที่เพิ่มเพียงหัวข้อสัมมนาพระพุทธศาสนาเท่านั้น โครงสร้างของหลักสูตรเป็นไปใน ลักษณะที่ยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนการรู้ เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ¹⁰

ดังนั้น เมื่อศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรทั้งสองนั้น ทำให้พบว่า มีความคล้ายคลึงกัน ทำให้การเรียน การสอนวิชาพระพุทธศาสนามีจุดร่วมอันเดียวกัน ซึ่งสามารถแบ่งข้อดีและข้อเสียได้ ดังนี้

- 1) ข้อดี คือ ทำให้เกิดมาตรฐานเดียวกัน และเป็นแบบแผนในเชิงโครงสร้างและการพัฒนาระบบ การเรียนรู้
- 2) ข้อเสีย คือ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาเรื่องความซ้ำซ้อนในส่วนเนื้อหาที่ว่าหลักธรรม การ แบ่งหมวดธรรม มารยาทชาวพุทธ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

⁸ ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, "หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย", เอกสารในการสัมมนาเพื่อติดตามความก้าวหน้าในงานวิจัยเรื่อง "หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย" เสนอที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.